

Олександр ДЕМЧЕНКО

аспірант,
Тернопільський національний економічний університет

**ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ
РЕСУРСІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Демченко, О. Оцінка ефективності використання матеріально-технічних ресурсів аграрних підприємств / Олександр Демченко // Український журнал прикладної економіки. – 2017. – Том 2. – № 2. – С. 110-119. – ISSN 2415-8453.

Анотація

У статті розкрито основні передумови ефективного використання матеріально-технічних засобів, сформовані рекомендації для відтворення технічної бази аграрного виробництва до рівня технологічної потреби.

Сформовані рекомендації розвитку державних цільових програм, таких як «Пріоритетний розвиток вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу до 2020 року» та «Техніко-технологічна політика в агропромисловому комплексі до 2020 року». Досліджені проблеми відтворення матеріально-технічних ресурсів сільськогосподарського виробництва, для вирішення яких необхідно перейти до формування ринку конкурентоспроможних вітчизняних матеріально-технічних ресурсів, системи кредитування, вдосконалення цінової, податкової політики та митно-тарифного регулювання

Ключові слова: *матеріально-технічні ресурси; сільське господарство; матеріально-технічна база; ресурсовіддача; засоби виробництва.*

Oleksandr DEMCHENKO

PhD Student,
Ternopil National Economic University

**ESTIMATION OF THE EFFICIENCY OF THE USE OF MATERIAL AND TECHNICAL
RESOURCES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES**

Abstract

The article considers the main preconditions for the effective use of material and technical means. The recommendations for the reproduction of the technical basis of agrarian production up to the level of technological needs are developed.

The recommendations for the development of state target programs, such as "Priority development of domestic engineering for the agro-industrial complex by 2020" and "Technological and technological policy in the agro-industrial complex until 2020" have been worked out. The problems of reproduction of material and technical resources of agricultural production are investigated. In order to solve them, it is necessary to proceed to the formation of the market of competitive domestic material and technical resources, the system of crediting, improvement of price, tax policy and customs and tariff regulation.

© Олександр Демченко, 2017

Keywords: *material and technical resources; agriculture; material and technical base; resource efficiency; means of production.*

JEL classification: Q51; Q15

Вступ

Ресурсне забезпечення аграрних підприємств насамперед характеризується станом їх матеріально-технічної бази, і зокрема, вартістю основних засобів та динамікою інвестицій у аграрні підприємства, введенням у дію виробничих потужностей і об'єктів, забезпеченням аграрних виробників сільськогосподарською технікою, мінеральними добривами та засобами захисту рослин тощо.

Потрібно зазначити, що на сучасному етапі господарювання важливу роль відіграє проблема структурної збалансованості ресурсного потенціалу, яка потребує вивчення співвідношення окремих його складових (структури) у вартісній їх формі. Ними є: структурні пропорції між рослинництвом і тваринництвом; земельним фондом і наявністю техніки для ґрунту; тваринництвом і кормовиробництвом тощо. Порушення цих пропорцій веде до зниження ефективності сільськогосподарського виробництва в господарюючих суб'єктах. Внаслідок того, що комплекс організаційно-економічних заходів, які передбачені аграрною реформою і спрямовані на докорінні перетворення в сільському господарстві не знайшов свого дієвого втілення, в країні продовжується процес неефективного використання земельного потенціалу.

Результативність виробництва та функціонування сільськогосподарського підприємства, можливості розширеного відтворення аграрного сектора залежать не тільки від приросту основних виробничих засобів, а й від рівня ефективності їх використання. Раціональна експлуатація машинно-тракторної бази є важливим чинником збереження та оновлення ресурсного потенціалу. Актуальною проблемою аграрної сфери на даному етапі є забезпечення механізованого виробництва якісної, конкурентоспроможної продукції, оскільки матеріально-технічний потенціал сільськогосподарських підприємств області щороку скорочується і деградує.

Ефективність використання матеріальних ресурсів також невисока, що в певній мірі пояснюється прямою залежністю її від співвідношення цін на ресурси для сільськогосподарського виробництва і цін на сільськогосподарську продукцію.

Метою дослідження є розробка теоретико-методичних засад формування оцінки ефективності використання матеріально-технічних ресурсів аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження

Відомо, що основою розвитку будь-якого виробництва є його матеріально-технічне оснащення. Аналіз матеріально-технічного забезпечення аграрних підприємств показує, що у сільському господарстві Вінницької області сформувалась така структура основних засобів, в якій будівлі і споруди займають 68 %, а машини, устаткування, передавальні пристрої і транспортні засоби лише 12 %. Це свідчить про недостатню частку активної частини основних виробничих засобів, що не відповідає сучасним техніко-технологічним вимогам виробництва. На 1000 га орних земель в області припадає 8 тракторів, в той час як у США – 34, в Німеччині – 205, Франції – 91, а на 1000 га посіву зернових культур 7 комбайнів, коли у фермерів США – 17. Фондозабезпеченість за період 2012-2016 рр. знизилась майже у 6 разів, а фондоозброєність праці у 5 разів, а їх рівень майже втричі менше, ніж у США, у 5 разів менше, ніж у Німеччині та у 7 разів менше, ніж у Англії, що і визначає низький рівень продуктивності праці, яка вже багато десятиріч в Україні складає 20-25 % її рівня в

Німеччині. На виробництво основних видів продукції витрачається у 5-20 разів більше праці, ніж у США [244].

Забезпеченість сільського господарства основними видами сільськогосподарської техніки знаходиться в межах 40-60 % від потреби. До того ж майже 90 % її вже давно відпрацювала свої нормативні строки експлуатації. Сьогодні 77 % сільськогосподарських підприємств не мають змоги купити нові машини і обладнання, 63 % – мінеральні добрива, запчастини і будівельні матеріали, до 80 % – засоби захисту рослин, медикаменти для лікування тварин і пальне. До того ж обсяг постачання мінеральних добрив в Україні за останні роки зменшився майже у 5 разів, а кількість внесених органічних добрив у розрахунку на 1 га сільгоспугідь зменшилася більш як втричі. У господарствах Вінницької області під врожай останніх років на один гектар вноситься менше 1,4 т органічних добрив. Головним фактором розвитку продуктивних сил є інвестиції, які є джерелом відтворення основних засобів.

Незважаючи на наявність загальноновизнаних переваг, сільське господарство України виявилось однією з найменш інвестиційно-привабливих галузей економіки: загальна сума щорічних капітальних вкладень у сільському господарстві скоротилася у 2016 р. порівняно з 1990 р. у 19,7 рази, в той час як в цілому по економіці скорочення складало 3,97 рази. При цьому практично припинилося будівництво об'єктів сільськогосподарського призначення, а понад дві третини капіталовкладень спрямовується на придбання сільськогосподарської техніки.

Як показали наші дослідження, якщо у 1991 р. для купівлі трактора марки Т-150К, необхідно було виростити і продати державі 44 т зерна або 4 т м'яса чи 32 т молока, то у 2016 р. близько 165 т зерна, 12 т м'яса, 71 т молока. Результат такого стану матеріально-технічної бази – зменшення обсягів виробництва валової продукції. У рослинництві згортаються такі високорентабельні галузі як садівництво, овочівництво, знижується економічна ефективність виробництва цукрових буряків, кормових культур тощо.

У складі основних засобів наявна мала кількість машин та обладнання (13,5 %). Порівнюючи з аналогічним показником в інших регіонах країни, спостерігаємо, що в Вінницькій області він є великим і складає лише 3,7 % загальнодержавного рівня, маючи площу сільськогосподарських угідь 3,52 % державного рівня. З наявних у сільськогосподарських підприємствах області матеріальних засобів близько третини не використовується через технічні несправності та значний ступінь зносу (табл. 1).

Таблиця 1. Наявність та використання основних засобів у сільськогосподарських підприємствах Вінницької області*

	Наявні основні засоби, млн. грн	Введення в дію нових основних засобів, млн. грн	Ступінь зносу основних засобів, %
2001 р.	4 710	237	41,6
2011 р.	3 753	374	42,0
2012 р.	4 990	526	41,0
2013 р.	5 142	342	37,5
2014 р.	6 446	501	42,8

Необхідно відзначити значне покращення ситуації в останні роки. На початок сезону літніх польових робіт у 2016 р. 95 % сільськогосподарських машин були готові до роботи. При цьому показник готовності техніки збільшився на 4 % у 2016 р. в порівнянні з 2014 р.

У аграрних підприємствах України за період 2011-2015 рр. також спостерігається позитивна динаміка відтворення виробничих ресурсів (табл. 2).

Таблиця 2. Наявність та динаміка матеріально-технічних ресурсів підприємств аграрного виробництва України, 2011-2015 рр.

Показники	Роки					Індекс 2015 р. до 2011 р.
	2011	2012	2013	2014	2015	
Основні засоби – всього, у фактичних цінах, млн. грн.	1276201	1568890	2047364	3149627	3903714	3,1
в т. ч. сільське господарство, мисливство, лісове господарство	76034	75511	78978	95880	103187	1,3
Введення в дію нових основних засобів – всього, у фактичних цінах, млн. грн.	70497	82333	127453	149635	111345	1,6
в т. ч. сільське господарство, мисливство, лісове господарство	6471	4986	6295	10385	7376	1,1
Ступінь зносу основних засобів – всього, %	49,0	51,5	52,6	61,2	60,0	1,2
в т. ч. сільське господарство, мисливство, лісове господарство	52,2	48,2	46,2	45,7	39,6	0,76

Зокрема, вартість основних засобів зросла в 1,3 рази, хоча в цілому в Україні цей показник зріс у 3,1 рази. В сільськогосподарському виробництві у 2015 р. введено в дію нових потужностей в 1,1 разів більше відносно 2011 р., ступінь зносу основних засобів скоротився на 24,0 %. На розвиток та ефективне використання виробничих ресурсів агроформувань суттєво впливає сезонність виробництва в галузі рослинництва.

Для оновлення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств на рівні технологічної потреби необхідні значні капіталовкладення. Як показують розрахунки тільки для відновлення тракторного парку агроформувань області необхідно близько 250 млн. грн. Фактично ж у 2016 р. обсяг інвестицій у сільське господарство не перевищив 12 млн. грн. Дані показують, що інвестиції в агроформування становлять лише 1,7 % (у 2016 р.) загального обсягу капіталовкладень в економіку регіону, тоді як для прикладу у промисловість – 47,1 %, операції з нерухомим майном, оренду, надання послуг підприємцям – 37,8 %.

Наявний кількісний склад основних виробничих засобів агроформувань не дає можливості створити умови для їх ефективного використання. За допомогою основних узагальнюючих показників, зокрема фондовіддачі, фондомісткості, фондозабезпеченості, нами проаналізовано ефективність використання основних засобів у середньому у сільськогосподарських підприємствах Вінницької області (табл. 3).

З табл. 3 видно, що протягом аналізованого періоду фондовіддача зросла на 0,1 грн. або 90 %, що зумовило зниження фондомісткості продукції на 1,24 грн. Це вказує на підвищення ефективності використання основних засобів та відповідно позитивно характеризує підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу підприємств регіону. Слід зазначити, що в порівнянні з іншими областями та середнім

рівнем в Україні, ефективність використання матеріально-технічних ресурсів в агроформуваннях досліджуваного регіону значно вища. Це зумовлено, передусім, задовільною комплектацією парку сільськогосподарських машин та забезпеченістю оборотними засобами.

Таблиця 3. Ефективність використання основних виробничих засобів агроформувань Вінницької області*

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Зміни (+, -) 2016 р. до 2012 р.
Фондовіддача, грн.	0,11	0,14	0,15	0,16	0,21	+ 0,1
Фондомісткість, грн.	7,03	6,72	6,31	5,91	5,75	- 1,28
Наявність основних виробничих засобів на 1 га сільськогосподарських угідь, грн.	1745,9	1648,6	1254,7	1149,7	1098,3	- 647,6

Загальна вартість матеріально-технічних ресурсів визначається як сума середньорічної вартості основних виробничих фондів сільськогосподарського призначення та матеріальних оборотних засобів. Показник сукупної оцінки ресурсного потенціалу визначається добутком грошової оцінки земельних, трудових та матеріально-технічних ресурсів. Розглянемо порядок розрахунку грошової оцінки ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства за досліджуваний період (табл. 4).

Ресурсовіддача залежить від низки чинників, головними з яких є: раціональне співвідношення елементів у структурі ресурсного потенціалу, система управління виробництвом, впровадження ресурсоощадних технологій, врахування природнокліматичних умов.

Ефективність виробництва характеризується не об'ємом нагромаджених ресурсів, а їх віддачею. Оцінюючи ефективність використання ресурсного потенціалу, необхідно співвідносити з його величиною вартість реалізованої продукції.

Таблиця 4. Розрахунок ресурсного потенціалу ТОВ «Княжі лани» Вінницької області за 2016 р.*

№ п/п	Ресурси підприємства	Показники
1	Сільськогосподарські угіддя, га	2334
2	В тому числі: рілля	1841
3	багаторічні насадження	112
4	сіножаті та пасовища	381
5	Грошова оцінка сільськогосподарських угідь, тис. грн	12205
6	Середньорічна чисельність працівників, зайнятих у сільському господарстві, чол.	134
7	Середня оцінка трудового ресурсу одного працівника, тис. грн	91
8	Грошова оцінка трудових ресурсів (ряд. 6 × ряд. 7), тис. грн	12194
9	Середньорічна вартість основних виробничих фондів сільськогосподарського призначення, тис. грн	9306
10	Середньорічна вартість матеріальних оборотних засобів сільськогосподарського призначення, тис. грн	2756
11	Ресурсний потенціал підприємства (ряд. 6+8+9+10), тис. грн	36461

Розрахунок інтегрального показника ефективності сільськогосподарського виробництва на основі грошової оцінки ресурсів по підприємствах Вінницької області відображено у табл. 5.

В середньому по досліджуваним підприємствах області за розрахунковий період відбулося деяке зниження ефективності ресурсного потенціалу. Якщо у 2014 р. на 1000 грн ресурсного потенціалу підприємства реалізували продукції на 92,0 грн, то в 2016 р. – 82,3 грн. Зниження ефективності пояснюється збільшенням розміру ресурсного потенціалу на 1941 тис. грн. Привертає увагу суттєва диференціація рівня ефективності використання ресурсного потенціалу в досліджуваних підприємствах. Розглянутий інтегральний показник чуттєво реагує на зміни темпів розвитку економіки окремих господарств, що дозволяє ефективно розраховувати потребу сільськогосподарських підприємств у ресурсах.

Вартість ресурсного потенціалу впродовж 2012 - 2016 рр. збільшилася із 21,7 млрд. грн до 32,3 млрд. грн, або майже у 1,5 рази. Цьому сприяло збільшення вартості земельних ресурсів на 3,9 млрд. грн (22,5 %), необоротних активів на 1,6 млрд. грн (92,8 %), оборотних активів на 4,2 млрд. грн (у 3,5 рази), вартості трудового потенціалу на 1,0 млрд. грн (у 2,1 рази).

Таблиця 5. Ефективність використання ресурсного потенціалу підприємствами аграрного виробництва Вінницької області*

Підприємства	2014 р.			2016 р.		
	Ресурсний потенціал, всього тис. грн	Вихід продукції на 1000 грн ресурсного потенціалу, грн	коефіцієнт ефективності використання ресурсного потенціалу	Ресурсний потенціал, всього тис. грн	Вихід продукції на 1000 грн ресурсного потенціалу, грн	коефіцієнт ефективності використання ресурсного потенціалу
ПП Агрофірма «Хлібодар»	20176	52,4	0,635	20199	49,7	0,589
ПП «Західний Буг»	34747	97,2	1,089	36461	85,2	0,891
ФГ «Перлина нова»	31236	101,8	1,157	31765	74,3	0,787
ТОВ «Княжі лани»	24399	90,5	0,913	24293	82,6	0,988
ТОВ «Прогрес плюс»	29185	118,3	1,541	32116	119,5	1,566
В середньому по підприємствам	26828	92,0	1,000	28769	82,3	1,000

* Розраховано автором

В структурі потенціалу чільне місце займає вартість земельних угідь. За досліджуваний період її частка коливалася у межах 80,3 % у 2012 р. до 65,9 % у 2016 р., що сталося за рахунок підвищення вартості інших елементів потенціалу. Якщо у 2012 р. у структурі ресурсного потенціалу вартість необоротних активів становила 8,0 %, то у

2016 році вона зросла до 10,3 %. Частка оборотних активів у 2012 р. становила 7,8 %, а у 2016 р. вона зросла до 18,2 %. Вартість трудового потенціалу має найменшу частку у структурі ресурсного потенціалу і у 2016 р. склала 5,6 %.

При формуванні ресурсного потенціалу аграрних підприємств необхідно більше уваги приділяти не кількісному його нарощуванню, а якісному вдосконаленню та дотриманню раціональних пропорцій між окремими складовими.

Запровадження таких інновацій неодмінно вплине на сучасну технічну політику, найголовнішими напрямками якої, на нашу думку, слід вважати:

1. Розробку та впровадження таких технічних засобів, які б відповідали новим технологіям і базувалися на автоматизації й електроніці, відповідали ідеології живих організмів.

2. Формування на цій основі сучасної системи машин з максимальним урахуванням галузевих і ґрунтово-кліматичних особливостей регіону та технологічних особливостей живих організмів.

3. Підпорядкування подальших земельних перетворень можливості створення високотоварних сільськогосподарських підприємств, в яких, власне, й організується реальна база для високоефективного використання нової системи впровадження ресурсозберігаючих технологій.

4. Досить важливо кардинально вирішити питання щодо імпорту техніки та інших промислових ресурсів для потреб сільського господарства. Керуватись слід одним принципом: що краще – загубити власне сільськогосподарське машинобудування чи відкрити зелене світло імпортованим машинам, у тому числі й тим, які вже відпрацювали амортизаційний строк.

5. Очевидним має бути одне: сільському господарству потрібен перспективний парк сільськогосподарської техніки, перспективні добрива, агрохімікати, нарешті, перспективні енергозберігаючі та біологічні технології.

З метою забезпечення результативного процесу формування та використання ресурсного потенціалу, при його організації необхідно враховувати сукупність факторів, що впливають на нього і водночас визначають його ефективність. Основними такими аспектами є: екологічний, соціальний, економічний, виробничий та фінансовий, що виступають як невід'ємні елементи системи підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу.

Актуальною на даний час є необхідність поширення досвіду частини господарств області щодо кооперування, тобто обміну технікою чи купівлі послуг щодо технічного виконання сільськогосподарських робіт. В основі такого кооперування лежить два основні принципи: територіальної близькості та різноманітності техніки.

Варто вказати також на недосконалість регіональних ринків засобів виробництва і цін на них; нерозвиненість сфери виробничих послуг з боку обслуговуючих виробничих кооперативів і незацікавленість останніх у наданні таких послуг по причині низької платоспроможності значної частки агротоваровиробників; відсутність належних умов бази щодо організації і функціонування обслуговуючої кооперації в аграрній сфері економіки. Не функціонує ринок землі, тому відсутня реальна застава для одержання необхідних кредитних ресурсів, необхідних як для формування фонду власних оборотних коштів і зростання платоспроможності, так і фонду для розширеного відтворення матеріально-технічних ресурсів.

Відтворення матеріально-технічних ресурсів аграрних підприємств може здійснюватися по таких напрямках:

– вітчизняне виробництво та придбання нового покоління комбінованих агрегатів з комплексом відповідних причіпних і навісних механізмів для впровадження у

сільськогосподарське виробництво енергозберігаючих та ґрунтозахисних технологій;

- виробництво різних видів малогабаритної техніки для фермерських господарств і селянських ділянок;
- виробництво нових і удосконалених енергонасичених тракторів і комбайнів вітчизняних заводів (Харківського, Дніпропетровського, Луцького, Херсонського та інших);
- розробка необхідного технологічного обладнання і комплексів для виробництва, зберігання, приготування і роздачі кормів, інших механізмів, обладнання і приладів для тваринницьких галузей, особливо молочного скотарства і свинарства, які б дозволили механізувати і автоматизувати виробничі процеси та вивести їх на позиції економічного росту.

Для вирішення проблеми відтворення матеріально-технічних ресурсів сільськогосподарського виробництва необхідно перейти до формування ринку конкурентоспроможних вітчизняних матеріально-технічних ресурсів, системи кредитування, вдосконалення цінової, податкової політики та митно-тарифного регулювання. Доцільно створити широку мережу МТС, пунктів прокату сільськогосподарської техніки з метою наближення їх до товаровиробників; на державному рівні забезпечити підтримку та функціонування підприємств, що займаються відповідним обслуговуванням сільськогосподарських товаровиробників.

З метою покращення ситуації з формування та відтворення матеріально-технічної бази передбачається :

- визначити достовірні параметри (включаючи вартісну оцінку) галузевих основних засобів, показники їх стану і використання шляхом проведення суцільної інвентаризації в рамках Всеукраїнського сільськогосподарського перепису;
- провести в ході зазначеної інвентаризації оцінку основного капіталу із застосуванням витратного підходу для визначення відновної вартості, а порівняльного і дохідного підходу – для визначення ринкової вартості та потенційної корисності об'єктів;
- розробити науково обґрунтовані нормативи потреби в основних засобах сільськогосподарського призначення з урахуванням оптимальної спеціалізації регіонів України і світових тенденцій розвитку аграрної сфери з метою визначення обсягів капіталовкладень, необхідних для їх формування;
- реформувати амортизаційну систему з метою її інвестиційного спрямування шляхом розмежування економічної та фіскальної функцій амортизації, лібералізації амортизаційних відрахувань в науково обґрунтованих межах, стимулювання використання нарахованої амортизації за цільовим призначенням;
- сприяти розвитку нетрадиційних відновлюваних джерел енергії і альтернативних видів рідкого та газового палива, передусім біодизелю та біотентанолу;
- удосконалити систему лізингу сільськогосподарської техніки та обладнання, розширити обсяги підтримки державних лізингових компаній, активізувати лізингову діяльність інших фінансових установ і машинобудівних підприємств, створити сприятливі умови для широкого залучення вітчизняних та іноземних інвестицій;
- розвивати фірмовий технічний сервіс у гарантійний та післягарантійний період експлуатації сільськогосподарської техніки за участю заводів-виробників та постачальників, забезпечити формування ринкової інфраструктури технічного сервісу, зокрема на кооперативних засадах;

-
- впроваджувати системний моніторинг та сучасні засоби інформатизації щодо матеріально-технічних ресурсів для аграрної сфери;
 - посилити роботу з підготовки механізаторів широкого профілю і підвищення кваліфікації, удосконалити механізм атестації інженерно-технічних працівників.

Висновок

Основними передумовами ефективного використання матеріально-технічних засобів є: забезпеченість основними виробничими фондами відповідно до технічних потреб; врахування загальних вимог до техніки; впровадження високопродуктивних технологій; своєчасне здійснення ремонтних робіт; наявність кваліфікованих спеціалістів, що обслуговують сільськогосподарську техніку.

Для відтворення технічної бази аграрного виробництва до рівня технологічної потреби необхідно інвестувати (за 10–12 років) понад 300 млрд. грн., що в нинішніх умовах сільськогосподарським товаровиробникам не під силу. Тому слід розробити державні цільові програми, такі як «Пріоритетний розвиток вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу до 2020 року» та «Техніко-технологічна політика в агропромисловому комплексі до 2020 року», в межах яких здійснити структурну перебудову вітчизняного сільськогосподарського машинобудування шляхом створення кількох промислово-фінансових об'єднань і з розвиненою мережею дилерських пунктів, налагодженими зв'язками з аграрною наукою й кооперативними агросервісними утвореннями сільськогосподарських виробників, що дозволить забезпечити виробництво і супровід використання взаємоузгодженого комплексу новітньої техніки і технологій у сільському господарстві.

Список літератури

1. Гуторов, О. І. Проблеми та стратегічні пріоритети використання земельних ресурсів у сільському господарстві України / О. І. Гуторов // Вісник ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. – Серія «Економіка АПК і природокористування». – 2010. – № 6. – С. 46-57.
2. Лебедева, В. В. Теоретико-методологічні основи формування економічного потенціалу / Вісник Сумського національного аграрного університету серія «Економіка та менеджмент». – №8 (69). – 2016 – С. 22-26.
3. Мельник, С. І. Світові тенденції ефективності ресурсовикористання в агропромисловому комплексі / С. І. Мельник // Економіка АПК. – 2003. – № 5. – С. 3-11.
4. Мойса, М. Я. Ресурсний потенціал аграрних підприємств та економічний механізм його раціонального використання / М. Я. Мойса, І. О. Крюкова // Економіка АПК. – 2004. – № 2. – С. 38-43.
5. Ульянченко, О. В. Ресурсний потенціал аграрного сектора економіки України : управлінський аспект : [монографія] / О.В. Ульянченко. – Суми: Довкілля, 2009. – 383 с.
6. Щербата, М. Ю. Визначення рівня економічної стійкості підприємств на основі показників ефективності / О. В. Глушко, І. Ю. Гришова, М. Ю. Щербата // Економічний часопис-XXI. – 2015. – № 155(11-12). – С. 82-86.

References

1. Hutorov, O. I. (2010). Problemy ta stratehichni priorytety vykorystannya zemel'nykh resursiv u sil's'komu hospodarstvi Ukrayiny. *Visnyk KhNAU im. V. V. Dokuchayeva*, 6, 46-57.

-
2. Lebedyeva, V. V. (2016). Teoretyko-metodolohichni osnovy formuvannya ekonomichnoho potentsialu. *Visnyk Sums'koho natsional'noho ahrarnoho universytetu*, 8 (69), 22-26.
 3. Mel'nyk, S. I. (2003). Svitovi tendentsiyi efektyvnosti resursovykorystannya v ahropromyslovomu kompleksi. *Ekonomika APK*, 5, 3-11.
 4. Moysa, M. Ya. I. O. Kryukova (2004). Resursnyy potentsial ahrarnykh pidpryyemstv ta ekonomichnyy mekhanizm yoho ratsional'noho vykorystannya. *Ekonomika APK*, 2, 38-43.
 5. Ul'yanchenko, O. V. (2009). *Resursnyy potentsial ahrarnoho sektora ekonomiky Ukrayiny: upravlins'kyi aspekt*. Sumy: Dovkillya, 2009. – 383 s.
 6. Shcherbata, M. Yu., Hryshova, I. Yu. & Shcherbata, M. Yu. (2015). Vyznachennya rivnya ekonomichnoyi stiykosti pidpryyemstv na osnovi pokaznykiv efektyvnosti. *Ekonomichnyy chasopys-XXI*, 155(11-12), 82-86.

Стаття надійшла до редакції 20.06.2017 р.